

# Vytvoření funkčních variet na Rusi

Dějiny východoslovanských jazyků 3

Mgr. Vladislav Knoll, Ph.D.

Verze 4 (1.3.2021)

# Obsah

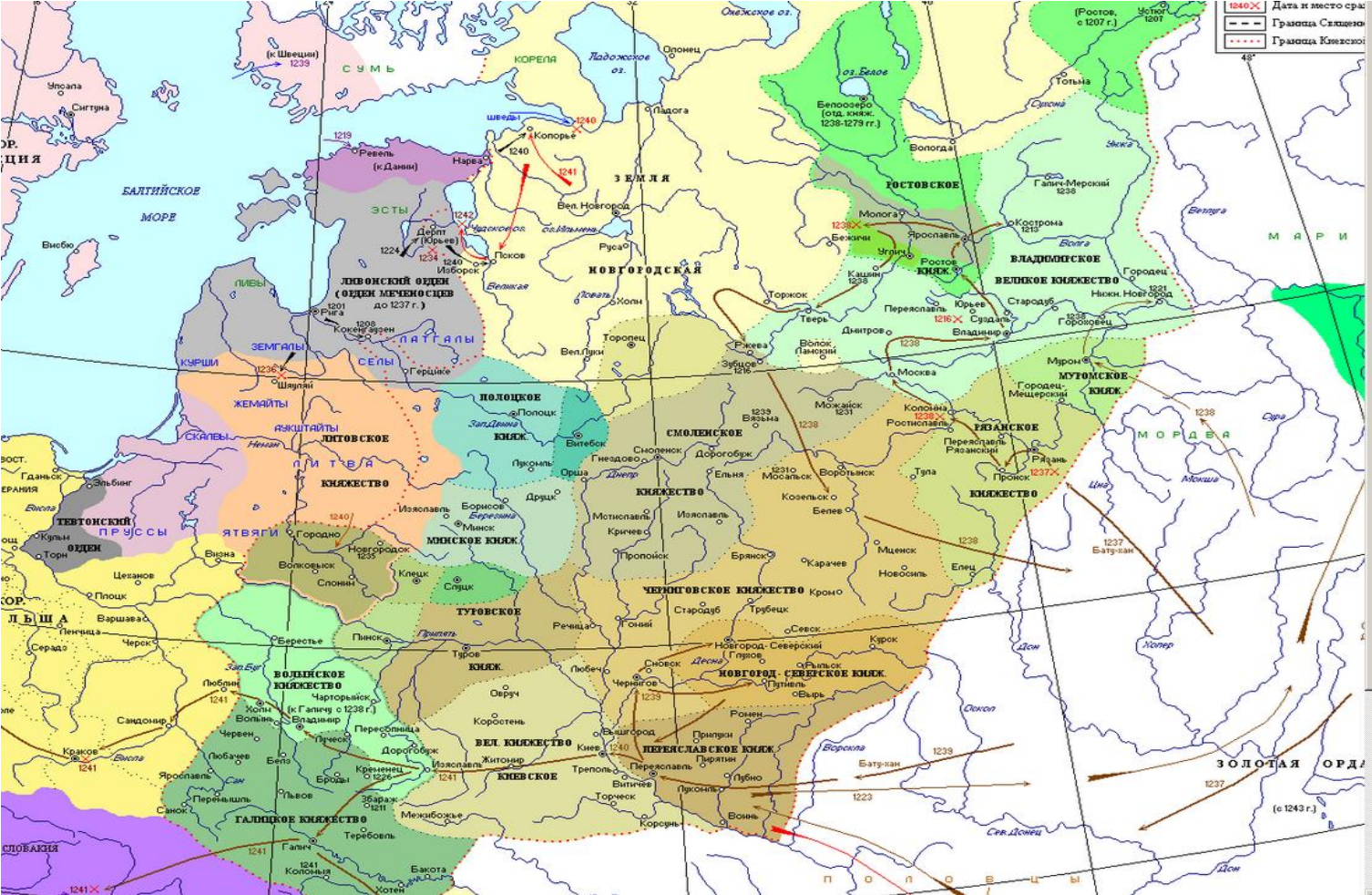
1. Politický a jazykový kontext
2. Didaktika psaného jazyka
3. Funkční variety na Rusi

Politický a jazykový kontext

# Vývoj východoevropského prostoru

- **1054:** smrt Jaroslava Moudrého a rozdělení Kyjevské Rusi na úděly – střídání členů knížecích rodů v jednotlivých údělech
- 1055: první setkání s **Polovci** (Кыпчаки)
- **1097:** sjezd v Ljubči: potvrzení **regionálních dynastií**, nejvýznamnější:
  - Kyjevské kn., Perejaslavské kn., Halyčsko-volyňské kn., Polocké kn., Novgorodská rep., Smolenské kn., Černigovské kn., Rostovsko-Suzdalské > Vladimiro-Suzdalské kn.
- **1202** **Řád mečových bratří** (Riga, pak Tartu), 1230 začátek expanze **Řádu německých rytířů** (Prusy), 1237 spojení mečových bratří a německých rytířů
- Od **123X** začátek růstu **Litevského státu**, do r. 1263 severní Bělorusko centrem Litvy (hl. m. Наваградк)
- **1237-1242:** vpád **mongolských** vojsk => přiznání mongolské nadvlády ruskými knížaty => po 1266 osamostatnění Zlaté Hordy
- 1254 Haličský kníže Daniil dostává od papeže titul *Rex Russiae* (západní orientace země)

# Východní Evropa v 1. pol. 13.st.



# Společné jazykové změny v mluveném jazyce

- **Fonologie**

- Defonologizace rozdílu *i/y* (*i* po měkkých souhl., *y* po tvrdých souhl.) 12.st.
- *ky/gy/chy* > *ki, gi, chi*: šíří se od jihu 12-13. st. (také pol.)
- Zánik jerů v slabé pozici (do 1.p. 12. st.) a jejich vokalizace v silné pozici (ѣ > e, ѓ > o) 2. pol. 12. st./13.st. (částečně podobné stř. slovenština, makedonština)

- **Morfologie**

- Zánik imperfekta do 12.st. , např. *видаше* > *он (ѣсть) видѣлъ*
- Zánik aoristu do zač. 13.st., např. *увидѣ* > *он (ѣсть) увидѣлъ*
- Zánik duálu 13.st. – ve zbytcích v ruš. u párových *глаза, плечи*, přízvučné (j)o-kmeny *леса, края* a po číslovkách 2-4 u ostatních (j)o-kmenů 2-4 –*a* (*два ряда*)
- Tj. redukce morfologie rychleji než v západoslovanských jazycích

# Vývoj participií

- Přítomné

- Aktivní

- Krátké: *знаѦ* – *знаѦ* – *знаѦщи*/ *знаючи* => **přechodník** rus. arch. ukr. br. *знаючи*, rus. *зная* (nesklon.)
    - Dlouhé: *знаѦи* – *знаѦщеѦ*/ *знающеѦ* – *знаѦщиѦ*/ *знаючиѦ* => **příčestí** rus. arch. ukr. *знаючий* vs. rus. *знающий*, srv. rus. *горячий*, *могучий*/ *могущий*

- Pasivní

- Krátké: *знаѦмь* – *знаѦмо* – *знаѦма* => **jako jmenný přísudek** rus. *терпимо* (nesklon.)
    - Dlouhé: *знаѦмыи* – *знаѦмоѦ* – *знаѦмаѦ* => **příčestí** rus. *организуемый*

- Minulé

- Aktivní

- Krátké: *знавь* – *знавь* – *знавшии* => **přechodník** rus. ukr. *знавши* (nesklon.)
    - Dlouhé: *знавъи* – *знавъшеѦ* – *знавшиѦ* => **příčestí** rus. ukr. arch. *знавший*
    - Krátké: *зналь* – *знало* – *знала* – nesklon. => **préteritum** *она/ вона/ яна знала*
    - Dlouhé: *знальи* – *зналоѦ* – *зналаѦ* => **adjektivum** *перегорелый/ перегорілий/ перагарэлы*

- Pasivní

- Krátké: *знань* – *знано* – *знана* => **jako jmenný přísudek** rus. *написан* (nesklon.)
    - Dlouhé: *знаньи* – *знаноѦ* – *знанаѦ* => **příčestí** rus. ukr. *принесен(н)ый*, *умытый/ умитий*

# Východoslovanské dialekty do konce 13.st. (Хабургаев 2005: 434-436)

Dialekt	G	K/K'	*DJ	Ѣ	Zvláštní rysy
Severozápadní (novgorodsko-pskovské)	g	k/k'	<i>g'</i> ( <i>ústup</i> )	ê (zavřené e), <i>lokálně diftong, na severu zbytky ä</i>	<b>substrát:</b> nerozlišování c/č v Pskově nerozlišování s/š a z/ž <b>archaismy:</b> např. v Pskově *tl/dl > kl/gl <b>inovace:</b> -dn- > -n:- (odno > onno)
Severovýchodní (vladimiro-suzdalské)			ž(')		<b>inovace:</b> raný přechod /w/ > /v/ /myju/ > /moju/, /šija/ > /šeja/ <b>archaismy:</b> nedošlo k ztvrdnutí labiál na konci slova (zach. кровь) k přechodu souhl.+j > dlouhá souhl. (zach. платье)
Centrální (polocko-rjazaňské)	γ	k/c'	<i>dž'</i>	smíšení ê/e	<b>inovace:</b> akání začíná na Rjazaňsku ve 12-13.st.
Jižní (kyjevsko-poleské)				ê (> ie)	
Jihozápadní (haličsko-volyňské)				začátek přechodu ê > i, <b>archaismus (?)</b> : absence palatalizace před *e <b>inovace:</b> nové Ѣ: /e/ a /o/ v zavřených slabikách mění kvalitu > Ѣ (>i)/oy vokalizace sonant (> кривавиї) odpadnutí i- > мати, здавна)	



# Jazykový kontakt

- Substrátové jevy v souvislosti s asimilací ugrofinského obyvatelstva : nepoužívání slova „mít“ a „být“, nerozlišování některých sykavek, akání?
- Rané skandinávské výpůjčky: *пуд, шёлк, якорь*
- Turkické výpůjčky před mongolským vpádem: *богатырь, жемчуг, лошадь, товар > товарищ, толмач, чекан*





# Didaktika psaného jazyka

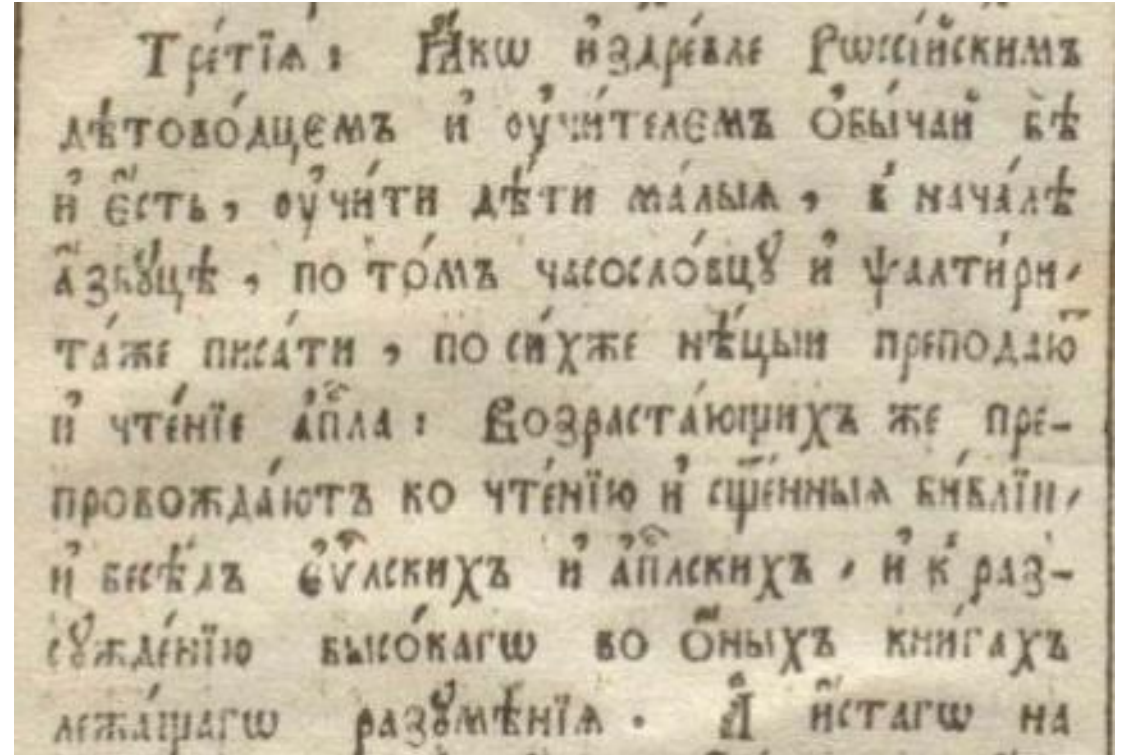
# Čtení po slabikách (Чтение по складам)

- Osvojení si základů gramotnosti učením se čtení jednotlivých písmen a jejich postupným spojováním
- Postup byl ritualizován (uvozen a ukončen modlitbou) = iniciace do knižní kultury
- Používal se pravděpodobně v celém v areálu *Slavia Orthodoxa*, na Rusi zřejmě od počátku písemnosti do 20. let 18. stol., zejména na venkově i ještě v 19. stol.
- Nezahrnovalo učení psaní ani znalost pravopisu, učila se fonetická význam písmen, řada písmen byla homofonních.

Внѣтнѣ трѣбствѣтъ ѡчитѣ: сѣце. пѣрвое сложи двѣ писмена гласное с' согласны<sup>м</sup> и рцы, вѣки ѡзъ: таже сотвори препѣтѣ гласомъ, или ѡдохновеніе. и рцы слогъ, вѣ. пакѣ ина двѣ писмена совокупѣ, сѣце, вѣди ѡзъ. и пакѣ содѣлай препинаніе гласа: таже рцы слогъ, вѣ. сѣце и триписменныя слагай, словолюди ѡзъ, и стани: таже рцы слогъ, слѣ. пакѣ слагай, вѣдилюди ю. и ѡдохнѣ<sup>р</sup>, рцы слогъ, влю. посѣмъ глѣ все реченіе кѣпнѣ, славлю, такѣ и прочѣм посѣмъ ѡчи (РНБ, Соф. 1208, л. 52-52об.; цит. по: Успенский 1970, 82; Успенский, III, 248).

# Učení se textům z paměti

- 2. fáze základního vzdělání
- Používala se na venkově ještě v 19. stol., orientace na čtení, ne psaní
- Spočívala v učení se z paměti základním modlitbám (z Časoslovu) a zejména Žaltáře
- **Žaltář** se stává synonymem pro učebnici csl., později jsou vydávány i speciální učební verze



Gramatika, Moskva 1721, úvod, 2v

# Metoda psaní

- Týkala se zejména **profesionálních písařů/přepisovačů**
- Základem je **znalost kanonických textů** (zejm. Žaltář) a **textů dané tradice** (církevní, administrativní, historiografické) utvrzené přepisováním
- **Pravidla převodu (механизм пересчета):**
  - písaři se učí pravidla převádění vernakulárního jazyka do csl.
  - při absenci pravidla nebo nenalezení citátu z naučených textů použijí vernakulární tvar
    - čím je charakter psaného textu bližší kanonickým textům, tím je bližší csl. normě
- Pravidla převodu vycházela z **pozorování rozdílů** (etymologie nebyla známa) a mohla se lišit v jednotlivých oblastech
  - Např. v Novgorodě byla pravidla pro psaní ц/ч, např. /k'/ píšeme jako ц
  - Po zániku jednoduchých minulých časů byla pravidla pro převod konkrétních tvarů perfekta na prosté préteritum (např. БЫЛЪ píšeme jako БѢ).

# Porovnání středověké didaktiky jazyků v Evropě

## LATINSKÝ AREÁL

- Cílem bylo se naučit **cizí jazyk**
- 1. fáze: čtení po slabikách
- 2. fáze: čtení **náboženských (žaltář) a antických** mravoučných textů (Disticha Catonis, tzv. Senecova Přísloví, Ezopovy bajky), memorování modliteb a konverzace
- 3. fáze: **mluvnice** (Donati Artes, Prisciani Institutiones a jejich odvozeniny)
- Mateřský jazyk ani jiné živé jazyky se systematicky nevyučovaly, ale mohly mít pomocnou funkci při výuce latiny

## CÍRKEVNĚSLOVANSKÝ AREÁL

- Učení vycházelo z **mateřštiny**
- 1. fáze: čtení po slabikách
- 2. fáze: čtení a učení se z paměti **kanonických náboženských** textů
- 3. fáze: pravidla pro převod mezi mateřským a knižním jazykem
- Již od 1. fáze člověk mohl psát mateřským jazykem (texty se ale výrazně liší od *knižních* textů)

# Funkční variety na Rusi

# Типы текстů podle jazykové povahy (Živov 2017: 212)

	Нормализованные				Ненормализованные
	Воспроизводимые		Оригинальные		
	Основной корпус	Неосновной корпус	Стандартные	Гибридные	
Книжные (содержат признаки книжности)	Часослов. Псалтырь. Евангелия. Апостол. Богослужб- ные тексты.	Южнославян- ские переводы византийской литературы типа хроник, житий, апокрифов, Александрии.	Русские богослужб- ные тексты, проповеди, отдельные жития.	Летописи, отдельные жития.	Новгородская берестяная грамота № 419 (богослужб- ный текст).
Некнижные	Юридические тексты. Договорные грамоты. Частные акты.			Бытовые берестяные грамоты.	



# Funkční variety / styly / rejstříky

- Jsou chápány jako součást jednoho systému (ne jako odlišné jazyky), odlišují se použitými jazykovými prostředky a jsou funkčně oddělené
- **Knižní (книжные) = vychází z csl.**
  - Standardní (стандартный, строгая норма)
  - Hybridní (гибридный, сниженная норма)
- **Neknižní (некнижные) = vychází z vernakulárního jazyka**
  - Úřední (деловой)
  - Soukromý (бытовой)

# Standardní církevní slovanština - rysy

- Fonologie

- Neobsahuje plnohlasy (градъ, гласъ, брегъ, млѣко)
- Neobsahuje počáteční o- (< je) (Ѹдинъ, Ѹзеро)
- Počáteční pa-/ла- místo po-/ло- (рабъ, лакътъ)
- \*tj/ktj > щ (нощъ)

- Morfosyntax

- Používání aoristu a imperfekta
  - Skloňování krátkých participií
  - Skloňování adjektiv se výrazně liší od vernakulárních
  - Dativ absolutní, vazby s да, další participiální a infinitivní konstrukce
- Charakteristické rysy standardní csl. = **knižní rysy** = признаки книжности

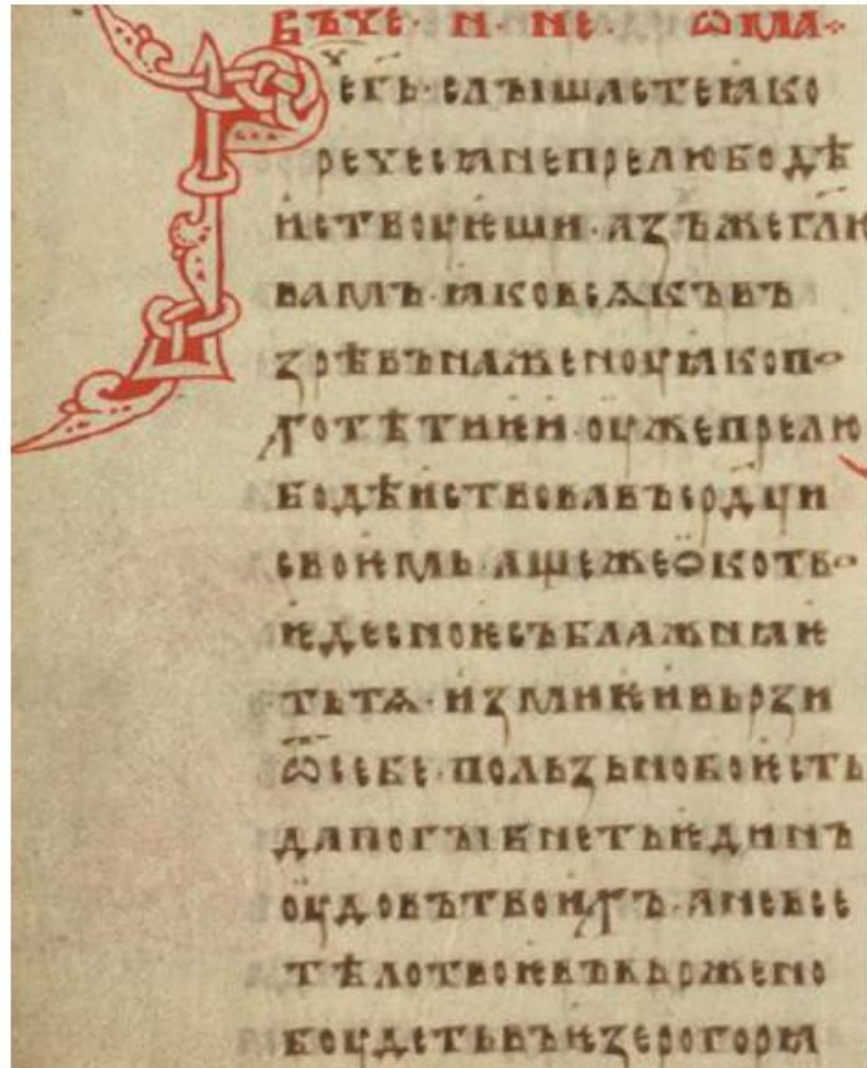
# Standardní církevní slovanština - texty

- Prakticky všechny rukopisy na pergamentu do 13.st.
- Z 500 rkp. z 11.-13.st. 90% bohoslužebné texty, 5% vlastní biblické texty
- Typy rukopisů
  - **Apoštol** (knihy NZ kromě evangelií), apostol-aprakos (výbor)
  - **Evangelium**: Čtveroevangelium (celý text evangelií), aprakos-evangelium (bohoslužebný výbor z evangelia)
  - **Mineje** (liturgie svatým na každý den)
  - **Paremejnik** (čtení ze Starého zákona)
  - **Služebnik** (texty bohoslužeb pro kněze)
  - **Trebnik** (texty církevních obřadů – svátostí)
  - **Triod** (bohoslužebné písně vztahující se k pohyblivým svátkům)
  - **Sbornik** (kniha již lze libovolně zvětšovat přidáváním sešitů, obsahují životy svatých, homilie a další spisy církevních otců)
  - **Ustav** (pravidla vykonávání církevních obřadů)

# První východoslovanský vliv u jižních Slovanů

- Mezi koncem 12.st. a pol. 13.st. se ožívují **kontakty** mezi oblastmi *Slavia Orthodoxa* (rukopisy ale nejdříve ze 14.st.)
- **Východoslovanské texty** se dostávají na jih, zejm. do Srbska
  - Původní vsl. texty (např. spisy Kirila Turovského)
  - Vsl. překlady z řečtiny (zejm. Пчела, Житие Андрея Юродивого, Пандекты Никона Черногорца)
  - Rukopisy stsl. bulharského korpusu přepsané na Rusi
- Ke vzájemnému **jazykovému ovlivnění** nedošlo, ale v srb. opisech děl mohly být vsl., vsl. vliv mohl pomoci udržet některé archaické rysy jsl.-csl. norem (např. rozlišení и/ы)

# Oršanské evangelium 13.st. vs. staroslověnština



рече господь • слышасте како  
речено бысть древниимъ •  
не прѣлюбы  
сътвориши. азъ же глаголю  
вамъ, како въсакъ, иже  
възвритъ на женѣ съ по-  
хотию, юже прѣлюбы  
сътвори съ нею въ сръдци  
своемъ • аще око тво-  
е десное съблажнѣю-  
тъ та • изълни ю и отвръжи  
отъ себе • оунѣ бо ти юсть  
да погыблѣтъ юдинъ  
оудъ твоихъ а не все  
тѣло твою въврѣжено  
бждетъ въ неенѣ

# Úřední varieta

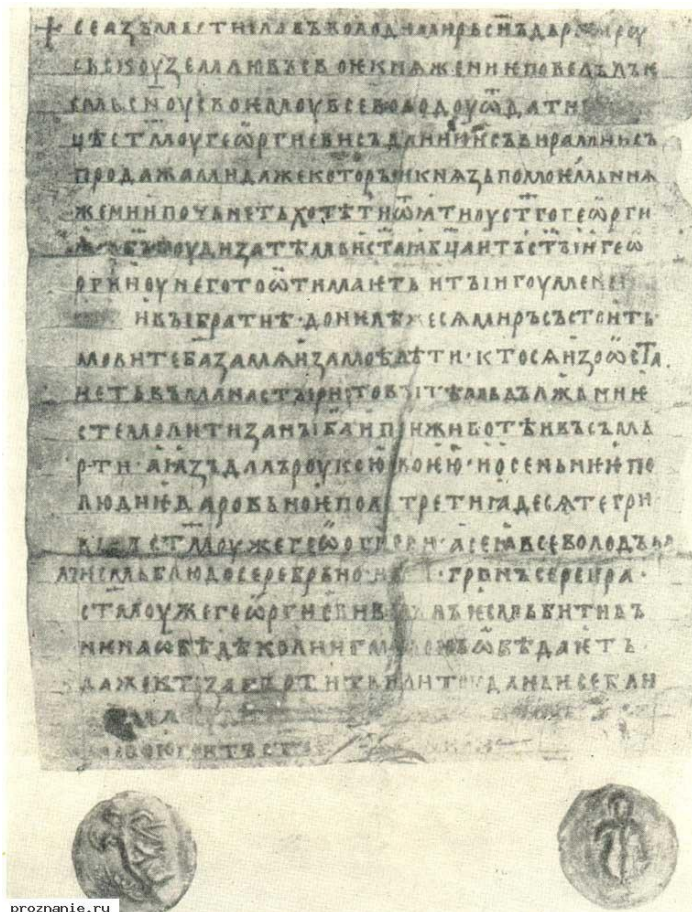
- **Texty**
  - listiny (zach. od 12. st.)
  - domácí zákoníky (Правда Русская, zach. kol. 1230 „Новгородская Кормчая“)
- **Typy listin podle obsahu** (zkoumá *diplomatika*):
  - Smluvní (договорная): např. mezinárodní smlouvy, vnitrostátní (již v PVL)
  - Darovací (жалованная, данная, вкладная): např. darování území (od 12.st.)
  - Zákonodárná (уставная): zákonná ustanovení (od 12. st.)
  - Nařizovací (указная): např. průvodní listy (проезжая, od 13.st.)
  - Závět' (духовная): soukromé od 12. st., panovnické od 14.st.
- **Jazyk:**
  - používá neustálený knižní pravopis, ale vychází z vernakulárního jazyka a systematicky **neobsahuje knižní rysy** (tedy obsahuje plnohlasy, \*tj > ч, tvary typu *одинь, робь*, perfektum místo aor. a impf.)

# Правда роськаѧ

35. Аже кто познаеть свое, что будеть погубилъ или украдено у него что, или конь, или портъ, или скотина, то не рци и: «Се мое», но поиди на сводъ, кдѣ есть взялъ, сведитесь, кто будеть виновать, на того татба снидеть; тогда онъ свое возметь, а что погубло будеть с нимъ, то же ему начнетъ платити; аще будеть коневый тать, выдати князю на потокъ; паки ли будеть клѣтныи тать, то 3 гривны платити ему.

35. Если кто познает свое, что у него пропало или было украдено, или конь, или одежда, или скотина, то не говори тому <у кого пропажа обнаружена>: «Это мое», но поиди на свод, где он взял, пусть сойдутся <участники сделки и выяснят>, кто виноват, на того и падет обвинение в краже; тогда истец возьмет свое, а что пропало вместе с этим, то ему виновный выплатит; если будет конокрад, то выдать его князю на изгнание; если вор, обокравший клетъ, то ему платитъ 3 гривны.

# Nejstarší východoslovanská listina



proznanie.ru

1125—1132 гг.  
**ГРАМОТА ВЕЛИКОГО КНЯЗЯ  
МСТИСЛАВА ВЛАДИМИРОВИЧА  
И СЫНА ЕГО ВСЕВОЛОДА  
НОВГОРОДСКОМУ ЮРЬЕВУ МОНАСТЫРЮ  
НА СЕЛО БУИЦЫ,  
ПОЛЮДЬЕ И СЕРЕБРЯНОЕ БЛЮДО**

Се аз, Мьстислав Володимирь сын, дьржа Русьску землю, в свое княжение повелех есмь сыну своему Всеволоду отдати [Буи]це<sup>1</sup> святому Георгиеви с данию, и с вирами, и с продажами, [и вено во...кое]<sup>2</sup>. Даже который князь по моемъ княжении почнетъ хотети отъяти у святого Георги[я, а] бог буди за темь и святая богородица, и ть святыи Георгии у него то отимаеть. И ты, игумене [Исаие], и вы, братие, донеле же ся мир състоитъ, молити бога за мя и за мое дети, кто ся изоостанеть в монастыри, то вы темь дьлжныи есте молити за ны бога и при животе и в смьрти. А яз дал рукою своею и осеннее полюдие даровное, полътретьядесяте гривьн святому же Георгиеви. А се я, Всеволод, дал есмь блюдо серебряно в [30] гривн серебра святому же Георгиеви; велел есмь бити в не на обеде, коли игумен обедает. Да же кто запьртить или ту дань и се блю[до, да судит ему бог в день пришьствия с]воего и ть св[ятыи Георгии].

ГВН и П № 81



# Novgorodský glejt hanzovním kupcům

6. — 1294—1303. Провзжая Новгородская грамота Ганзейскимъ купцамъ.

+ ѿ великого княза андрѣя ѿ посадника смена. ѿ тысячкого машка. ѿ всего новагорода. се принѣха иванъ бѣлѣи. изъ любка. адамъ съ гочкого берега. ипча ѿлчатъ. изъ ригы ѿ свои братии ѿ своихъ коупѣчь. латиньского языка. и дахомъ имъ. ꙗ. поути горьнии по свои волости. а чѣтвѣртѣи в рѣчкахъ. гости ѣхати бесъ пакости. на божи роучѣ. и на княжи. и на вьсего новагорода. ѿже боудеть. нечистъ поуть в рѣчкахъ. князь велить своимъ моужемъ проводить сии гость. а вѣсть имъ подати .: —

# Hybridní varieta

- Žánrově ukotvena na letopisy
- Vznikaly snad již od počátku písemnictví v Kyjevě (*Повесть временных лет*, nejstarší rukopis 1377) a Novgorodě (nejstarší rukopis 1. novgorodského letopisu 13.-14.st.)
- Od 12. stol. vznikaly samostatné letopisné tradice jednotlivých údělných knížectví (např. perejaslavské, haličsko-volyňské, vladimiro-suzdalské)
- Letopisy jsou psány po vrstvách, nejstarší části se opisují a sdílejí v různých oblastech, k nim jsou připisovány další části, tento celek je opět opsán a doplněn → jednotlivé části letopisů se tak jazykově liší.
- **Jazykově** vycházejí letopisy z knižní normy, ale obsahují i rysy neknižní, nezřídka v závislosti na tématu vyprávění.

# 1. Novgorodský letopis (f. 11v, r. 1127)

цю · — · ѿ · з · л · ѿ · ѿ · х · л · е · з · а · л · о ·  
ж · н · ц · р · к · в · б · к · а · м · а · н · о · у · с · т · г · о · в · ѿ · а ·  
в · с · ѿ · в · о · л · о · д · ж · н · о · в · ѿ · г · о · р · о · д · ѿ · н · а ·  
п · е · т · р · а · т · и · н · ѿ · д · в · о · р · ѿ · в · з · н · и · м · а · с · н · а ·  
с · в · о · e · г · о · в · ѿ · т · о · л · ѿ · п · а · д · e · м · e · т · з ·  
л · ь · г · о · у · с · т · з · п · о · з · e · м · л · и · п · о · в · о · д · ѿ ·  
н · п · о · х · о · р · о · м · о · м · з · п · о · б · н · о · ц · и · а · п · о ·  
д · а · н · и · т · о · м · ѿ · л · ѿ · о · б · л · о · ж · и · т · р · ѿ ·  
п · e · з · н · и · ц · и · к · a · m · a · n · o · u · a · n · t · o · n · z · y · g · u ·  
м · e · n · z · n · o · в · e · г · о · р · o · d · ѿ · — · т · о · м · ѿ

л · ѿ · в · о · д · а · б · a · ш · e · в · e · л · н · k · a · в · з · л · о · х · о ·  
в · ѿ · a · c · n · ѿ · г · з · м · e · ж · a · d · o · n · a · k · o · в · л · a · d · n · i ·  
a · n · a · o · c · e · n · z · o · u · k · n · i · t · o · p · o · z · z · v · b · r · ѿ · ш · ѿ ·  
в · с · ю · н · o · z · n · i · m · i · ц · ѿ · н · e · ѿ · г · o · л · o · d · z ·  
н · ц · e · р · e · c · z · n · i · t · o · u · р · z · ж · н · o · ( · m · i · n · k · a

п · o · п · o · л · o · u · г · р · ѿ · н · ѿ · —

# Soukromý styl/rejstřík

- **Nápisy** (graffiti), např. v kyjevském či novgorodském chrámu sv. Sofie
- **Берестяные грамоты** (listiny na březové kůře)
  - Obsahují soukromou a obchodní korespondenci, dlužní úpisy, mohou být i koncepty úředních dokumentů, vzácně i školní zápisky, modlitby a d.
  - Asi 1200 dokumentů z 11.-15.st., přes 90% z Novgorodu, Staré Russy u Novg. ale také ze Smolensku, Tveru a okolí, Moskvy a d.
  - Charakteristika: vliv csl. záleží na obsahu a vzdělání autora, není-li církevní obsah, malý vliv csl.
    - zvláště ve starších textech záměna homofonních písmen (ѣ/о, ѣ/е, ѣ/е/и, и/ч), hodně variabilní, způsob psaní vychází z výslovnosti.

# Graffiti v kyjevském chrámu sv. Sofie (11.st.)

CEAZZГPEШNЗИ|H|  
NHKOLA|NA|ΠCA  
XZMZ|Λ|ACA  
ГҮНБГCBOE  
MUDAZBAВH  
TΔ|M|A-ΨHCE  
NZIXZ|ΓPE|XZ  
MONXZ

# Novgorodský dopis č. 246 (2.čtvr. 11.st.)

246



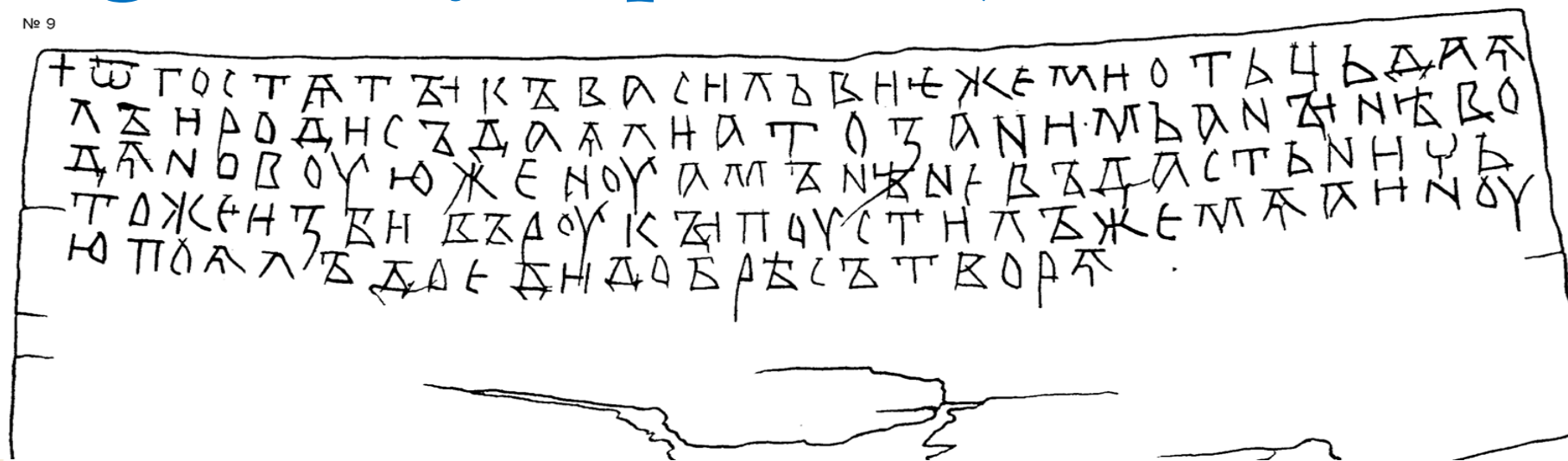
0 1 2 3 4 5 см.

Ѡ жировита къ стоанови како ты оу мене  
и устьное дрѣво възъмь и вевериць ми не  
присълещи то деватое лето а не присълещи  
ми полоу паты гривны а хоцоу ти выреути  
въ та лоуцьшаго новъгорежанина посъли же  
добръмь

От Жировита к Стояну. С тех пор, как ты поклялся мне на кресте и не присылаешь мне денег, идет девятый год. Если же не пришлешь мне четырех с половиной гривен, то я собираюсь за твою вину конфисковать товар у знатнейшего новгородца. Пошли же добром

# Novgorodský dopis č. 9 (30.-70. léta 12.st.)

№ 9



+ ѿ гостаты къ васильви еже ми отьць даа  
лъ и роди съдаали а то за нимь а нынѣ во  
да новоу ю женоу а мнѣ не въдасть ничь  
то же избивъ роукы поустилъ же ма а иноу  
ю поалъ доеди добрѣ сътвори

от гостяты к василю. что дал мне отец  
и родичи дали в придачу, то за ним. а теперь,  
женясь на новой жене, мне он не дает ничего.  
ударив по рукам, он меня прогнал, а другую  
взял в жены. приезжай, сделай милость

# Funkční variety v Evropě do r. 1300

## LATINSKÝ AREÁL

- **Náboženství:** latina, převyprávění a legendy i vern.
- **Administrativa:** latina, hlavně od 13.st. vern. jaz. v rom. a germ. zemích
- **Právo:** latina, od 13. st. vern. jaz. V Hisp. a Skandinávii
- **Historiografie:** latina (ofic.) i vern. (např. veršované)
- **Světská literatura:** hlavně vern.

## CÍRKEVNĚSLOVANSKÝ AREÁL

- **Náboženství:** standardní csl.
- **Administrativa:** vern. (úřední varieta)
- **Právo:** vern. (úřední varieta)
- **Historiografie:** směs csl. a vern.
- **Světská literatura:** prakticky chybí (leđa *Slovo o pluku Igorově*)



# Primární prameny

- Срезневский, И. И.: *Материалы для словаря древне-русского языка*. СПб 1893  
<http://oldrusdict.ru/dict.html>  
<http://etymolog.ruslang.ru/index.php?act=sreznevskij>
- Словарь древнерусского языка (XI—XIV вв.). пока 13 томов Москва 1988-  
<http://slovari.ru/default.aspx?s=0&p=2641> (только 6)
- Церковнославянские тексты древней Руси 11 в.  
<http://www.hf.ntnu.no/SofiaTrondheimCorpus/index2.html>
- Древнерусские берестяные грамоты <http://gramoty.ru/birchbark/>
- Полное собрание русских летописей:  
[http://psrl.csu.ru/indexs/index\\_tom.shtml](http://psrl.csu.ru/indexs/index_tom.shtml)
- Повесть временных лет: <http://pvl.obdurodon.org/>
- Библиотека литературы древней Руси  
<http://lib.pushkinskijdom.ru/Default.aspx?tabid=2070>

# Bibliografie

- Данилевский, И. Н. и др. *Источниковедение*. Москва 2004
- Живов, В. М. *История языка русской письменности*. Москва 2017, том I.
- Жуковская, Л. П. (отв. ред.) *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI-XIII вв.* Москва 1984.
- Зализняк, А. А. *Древненовгородский диалект*. Москва 2004.
- Крысько, В. Б. (ред.) *Историческая грамматика русского языка*. Москва 2020.
- Ремнёва, М. Л. *Пути развития русского литературного языка XI-XVII вв.* Москва 2003
- Турилов, А. А. *Межславянские культурные связи эпохи средневековья и источниковедение истории и культуры славян*. Москва 2012.
- Успенский, Б. А. *История русского литературного языка (XI-XVII вв.)*. München 1987.
- ХАБУРГАЕВ, Г. А.: Древнерусский язык. In: *Языки мира: Славянские языки*. Москва 2005, 418-437.

**БЛАГОДАРЖ О ЛЮБОСЛЪШАНИИ!**

Спасибо за внимание!

Дякую за увагу!

Дзякуй за ўвагу!

Дякую за позорность!